

Սակայն հանդերձ այսու պէտք է ըսել, թէ ինչպէս փառաբանի զուգակշիռ տեղեաց մէջ՝ այսպէս նաև առ Կորնեան, ուրոյն առանձին բնագրոյն պահուած է միշտ անկախ յԱգաթանգեղայ, նկատմամբ անուանց, տեղեաց և անձանց. և ժամանակագրական և պատմական գէպք անգամ երբեմն նոր յաւելուածներով և երբեմն ալ յապաւմամբ՝ իբր 'ի փակագծի նշանակուած են, որոնք միոյն կամ միւսներուն միայն յատուկ էին։ Այսպէս ուրեմն իրաւամբ և առանց խաբէութեան ստուեր մի ձգելու իւր անձին և գրութեան վրայ, կարէր քաջ հաւատարիմ և սքանչելի Կորին գոչել 'ի լուր ժամանակակցացն և ապագայից, թէ զանոնք՝ Ոչ եթէ 'ի հին համբաւուց տեղեկացեալ, այլ որոց ինքն ականատես եղած էր գրեց. այնու զի պատմութիւնը բառից կամ շարագրութեան կիրառութեան մէջ կայացած չէ, այլ իրաց զիպաց և անուանց և պարագայից աւանգութեանը մէջ, զորս ևս տեսած էր և լսած։ Իսկ ես կարեմ զայս գնել վախճան բանիցս, թէ Կորին այսու եղանակաւ է բանաբաղ ինքեան, և թէ Կորին հաւասարապէս մեծ է 'ի գիրս Ագաթանգեղ, որպէս 'ի Պատմութեան անդ Ս. Մեթրովբայ. իսկ ապագայք ինչպէս կուզեն թող դատեն զնա։

Հ. ԲԱՐՍԵՂ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Ն Ա Խ Կ Ի Ն

ԱԶԳԱՅԻՆ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՔ ՀԱՐՍԱՆԵԱՅ

Մեր ազգային ձեռագիրներէն միոյն մէջ հայկական ՌԻՄԹ թուականաւ, Ամուսնութեան խորհրդոյն վրայ գրուած ճառ մը գտանք. յորում հեղինակն, որ կ'ենթադրուի ըլլալ Տաթևային և կամ նորա ժամանակակից անձ մը, մի առ մի նշանակեր է իւր ժամանակին եղած հարսանեաց հանդիսին ամենայն եկեղեցական և ընտանեկան սովորութիւնքը. յորմէ քաղելով ընտրանք սոյն պատառիկս՝ կը հրատարակեմք զայն յընթերցումն մերազնեայ բանասիրաց։ Անոր մէջ հեղինակն իւրաքանչիւր սովորութեանց մեկնութիւնքը կը գնէ առանձինն, որոց 'ի հաստատութիւն՝ վկայութիւններ և օրինակներ մէջ կը բերէ 'ի Ս. Գրոց, զորս աւելորդ համարելով՝ զանց ըրինք մի առ մի կարգել աստ։

Արդ նախ սովորութիւն է ազգաց, փեսային խնդրել հարսն և կրկին կերպիւ ընտրեն. նախ իւրեանց հաւատոյն, թէ հայ քրիստոնեայ է և թէ այլ քրիստոնեայք. և ապա 'ի մէջ նոցա՝ յընտիր և պատուական ազգէ մեծուտանց և յազատաց, զի գոն աղքատ և գռեհիկ Հայք։

Երկրորդ սովորութիւն է, զի յետ ընտրութեանն երթեալ խօսին և տան թաւ մի գինի՝ ի հայր և ի մայր հարսինն և կամ ի համանմանս նոցին։

Երրորդ սովորութիւն է, յամենայն տօնի և տարեկանաց զնալ ի տուն հարսինն ընծայիւք և կերակրովք։

Չորրորդ սովորութիւն է, զնալ քաջանայիցն և տանել նշան և այն մասն տանի կամ ապարանջն կամ գինդ, որ է տպաւորումն և կամ կնիք առ հարսն և կնիք ի կամս նորա, մինչ զի այլ ոչ գոյ հնար քակել ի միմեանց։

Հինգերորդ, զի յետ նշանացն սովորութիւն է առնել պատրաստութիւն հարսանեացն, և տալ զօթիտն հաց և գինի և այլ ոչինչ. զի աւելի ինչ խնդրեն՝ յանօրինացն է։

Իսկ վեցերորդն կատարի ի ժամանակ հարսանեացն, զոր օրինակ և Քրիստոսի ի ժամ խաչելութեանն. և զի յերեկոյն ժամուն առնեն հալուէս չորս զուռով, կարմիր և դեղին, կանաչ և սպիտակ. և զհանդերձ փեսային և հարսին ի վերայ եղեալ տանին նախ ի տուն հարսին։ Բայց զհարսինն զամենայն ինչ մերկացուցանեն ի նմանէ և ապա զնորն զգեցուցանեն. իսկ փեսային ոչ հանեն, այլ ի վերայ հնոյն զնորն զգեցուցանեն։

Իսկ եօթներորդ, զի ի ժամ հարսանեացն հրաւիրակք առաքին ի տուն հարսին՝ տալ աւետիս դալոյ հարսանեացն, զոր զեղձուկքն լիզուեա կոչեն վասն թագնաբար զալոյն։

Իսկ ութերորդ սովորութիւն է, զի մինչ և ի ժամանակ պսակին՝ գալ և առնուլ և ուտել է մորձաւորաց փեսային ի տան հարսին. իսկ յետ պսակին այլ ոչ։

Իսկ իններորդ սովորութիւն է, տանել ի գուռն եկեղեցւոյն բաղում երգօք և նուագարանօք, ճնծղայիւք և քնարիւք և երվարօք։

Իսկ տասներորդ սովորութիւն է, ի դրան եկեղեցւոյն զինահարեալ նախ մայրն ի փեսայն և ապա քաջանայն զհարսն ի փեսայն, և ապա անդրադարձեալ և երկօրեանն յանձն առնուն։

Իսկ մետասաներորդ, զի սովորութիւն է, նաբօտ ոլորեալ կարմիր ընդ բամբակի խառնեալ և երեքկզի չարամանեալ, մի կուղն կարմրովն խառն և երկուսն անխառն միայն բամբակ, զոր մանեն փեսնղբայրն և քաջանայն, հարսին քուրն և քաջանայն, և նովաւ կապեն զխաչն ի պարանոցն փեսային։

Իսկ երկուտասներորդ սովորութիւն է, զի արտաքոյ եկեղեցւոյն յանձնեն և ի մէջ եկեղեցւոյն պսակեն, և արտաքոյ եկեղեցւոյն առնեն զգործ ամուսնութեան։

Իսկ երեքասաներորդ սովորութիւն է, պատարագաւ պսակել. ժամամըտաւ և ամենայն որ ինչ պսակին կարգն, զի ի Քրիստոս օրինակեալ է։

Իսկ չորեքտասներորդ սովորութիւն է, պսակ անուանել և պսակ դնել ի գլուխ փեսային և հարսին։

Իսկ հնգետասներորդ սովորութիւն է, սպիտակ հանդերձ զգեցուցանել փեսային և խաչ զօտի կապել, կարմիր յետոյ և առաջի. մանաւանդ զի յետ րոթերցմանն օրհնել ըաժակ և զայն ըմպել տալ զկէսն հարսին և զկէսն փեսային։

Իսկ վիշտասաներորդ, զի սուր է քարշիւղ յամէ և յահեկէ ի հանելն յեկեղեցւոյն։

Իսկ եօթնևտասներորդ, զի նստին յաստիճան եկեղեցւոյն և ամենեքեան պարառեալ երկրպագեն թագաւոր զնա կարգալով:

Իսկ ութնևտասներորդ սովորութիւն է, այլ ոչ դառնալ 'ի տուն հարսին, այլ երթան 'ի տուն հօրն փեսային:

Իննևտասներորդ սովորութիւն է, 'ի տեղի բարձր նստիլ որ ականերև ամենեցուն տեսանիցի. ոչ ուտել և ոչ ըմպել մինչև ցերեկոյ. իսկ երեկոյն առաջի իւրոցն ուտել սակաւ ինչ:

Քսաններորդ, զի եօթն օրն... անաւացն, որչափ նստի փեսայն¹..... նախատինս տան հարսն քուերն:

Քսաններորդ առաջներորդ, զի յեա եօթն աւուր բառնի պսակն և ապա հրաման մերձաւորութեան յեա ութ աւուրն:

ՏԱՂ

Ի ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻՆ

(Հին քնար)

Շյսօր պանծալի երգով գոչեմք և մեք

ի ծայն բաղցրութիւն նրազ.

Շախնեացըն մեծաց առաքելոց գընդին՝

Նրմանող լիցուք յորդորական ըղձիւ:

Չասուց երկնայնոց հանդիսակից գոլով

Վարուք մարութիւմք հանդիպեցուք տօնիս.

Չոպէհից կազմիչ Հոգին Աստուած այսօր

ի ծայն սաստկութեան հողմոյ հընչեաց յաշխարհս:

Չհրաճե տեսակ անուշահոտ բուրմամբ

Լըցան արարածք և սրբեցան վարութք.

Շհիւ տաղնապեալ այլալեզու Հրէիցն

Ճեպով ընթացիս 'ի վերնատունըն սուրբ:

Շարսեալ գողային յօտարածայն լեզուացն

Անտեղեակք եղեալ զմարգարէին առածն.

ՉՀոգւոյն շարժեալ Վէմն հաւատոյ այսօր,

Տարածեաց գուռկանն աստուածային բանին:

Երրակի անձանց երիս հազարս որսաց.

Շրկիրս նոր երկին դարդարեցաւ այսօր

Առ քեզ գալիստեամբ ամենիմաստ Հոգւոյն

Աստուածափառական նոր նորոգեաց զեղեւթս:

Չարունն 'ի բարձանց մինն յերից Հոգին,

Յայտնեաց ըզխորհուրդս Հօր և Որդւոյ մարդկան,

Մարբեաց զարարածս 'ի դիւամոլ զոհիցն:

Փռչմամբ ծայնակից ընտրեալ հօտին այսօր

Լիցուք խրմբակից եկեղեցւոյ մանկունք,

Զփառս 'ի վեր երգել Երրորդութեանն միշտ:

¹ Յեղմանէ թղթոյն և զբոցն՝ անընթեռնի մասն բառն: